

Takáts Béla

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseggy Ferenc Könyvtár

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Elektronikus Könyvtár*

Az interneten elérhető hazai szöveggyűjtemények, elektronikus könyvtárak között viszonylag korán, 1998-ban jelent meg a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseggy Ferenc Könyvtár szolgáltatása. A kizárólag a megyéhez kötődő elektronikus szövegeket elérhetővé tevő szolgáltatás eredményeinek, nehézségeinek közreadása talán kedvet adhat más könyvtáraknak hasonló hálózati szolgáltatások tervezéséhez, elindításához.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Elektronikus Könyvtárat (JNSZ-MEK) a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár szolgáltatásaként 1999-ben indítottuk (1. ábra), de előzményei korábbi időkre nyúlnak vissza. A kilencvenes évek elején-közepén, az X.25-ös vonalon elérhető információk között a hálózat használatát oktató tanfolyamok sosem mulasztották el bemutatni a Gutenberg projekt keretében digitalizált és letölthető angol nyelvű szövegeket. Ekkor – Szolnokon legalábbis – még csak csodáltuk ezt a lehetőséget. Amikor azonban 1995-ben a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) is megkezdte szolgáltatását, s kiderült, hogy a magyar könyvtárak számára járható, sőt járandó út lesz az információ- és tartalomszolgáltatás a hálózaton, e rácsodálkozást kérdésfeltevés váltotta fel: mit tehet egy megyei könyvtár ebben a helyzetben?

A kérdés persze formális volt, s a válasz logikus: a megyében keletkező, vagy a megyére vonatkozó művekkel kell foglalkoznunk, mert e dokumentumokat a MEK (vagy később a Digitális Irodalmi Akadémia) valószínűleg soha nem fogja digitalizálni, szolgáltatni. Egy megye, város, község irodalmi, helyismereti értékei azonban ugyanúgy megtalálják a maguk olvasóit, kutatóit, mint az „országos”, nagyobb közönség számára készült és elérhetővé tett alkotások.

A mit után a miként és hogyan kérdésre már nehezebben született válasz.

A szerzői jogi kérdések áttanulmányozása nem sok jóval kecsegtetett. A szerzőkkel való tárgyalás annál inkább: egyetlen megkérdezett sem utasította vissza a lehetőséget, hogy műveivel megjelenjen az interneten, ehhez minden segítséget

(műveket, esetleg ezek szövegállományait, önletrajzot, fényképet) szívesen és örömmel bocsátottak a rendelkezésünkre. Aláírtak egy „adományozó levelet” (sok esetben egész életműükre kiterjesztve), melyben engedélyezték alkotásaik így módon történő terjesztését. Ez ugyan jogilag nem fedi le a szolgáltatást, a szolgáltató jóhiszeműségét azonban bizonyítja, bár e féllégális állapot nem sokáig tartható. Látni kell azonban azt is, hogy a publikációs és terjesztési gondokkal küszködő „helyi szerzők” elsődleges érdeke a megjelenés, az elérhetőség biztosítása.

* Az OSZK-ban a *Digitális könyvtári kezdeményezések* c. szakmai napon elhangzott előadás alapján.

** Alulírott (...) a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Elektronikus Könyvtárnak [J-N-Sz MEK] adományozom a(z) (...) című dokumentumot/dokumentumokat. Egyben elfogadom a J-N-Sz MEK – alábbiakban leírt – alapelveit a dokumentum felhasználására vonatkozóan. Kijelentem, hogy az adományozással és ezen alapelvek elfogadásával csak saját valós jogaimat gyakoroltam, így ez a gesztusom mások jogviszonyát nem csorbitja ezzel a dokumentummal kapcsolatban.

A J-N-Sz MEK, mint a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseggy Ferenc Könyvtár egyik programja, oktatási és tudományos, nonprofit célokra hálózaton vagy egyéb számítógépes adathordozón közzéteheti ezt a dokumentumot és egy hagyományos könyvtárhoz hasonlóan megengedheti a J-N-Sz MEK felhasználóinak, hogy elolvassák azt, vagy saját maguk számára másolatot készítsenek róla. A J-N-Sz MEK csak ilyen jellegű felhasználáshoz rendelkezik a dokumentum felett, a szerzői és tulajdonosi jogok, valamint az üzleti célú felhasználási lehetőségek továbbra is a szerző/tulajdonost illetik.

A J-N-Sz MEK gazdái kötelesek elhelyezni a mellékelt copyright megjegyzést a dokumentum minden közzétett példányá mellett. Ez minden esetben alacsonyabb prioritású, mint a dokumentumban szereplő egyéb kikötések a felhasználásra és terjesztésre vonatkozóan (amennyiben vannak ilyenek). A J-N-Sz MEK üzemeltetői kötelesek törölni a dokumentumot a J-N-Sz MEK állományából, ha kétség merül fel a nyilvános terjesztés jogosságát illetően, vagy ha a szerző/tulajdonos ezt kéri.

1. ábra <http://www.vfmk.hu/vfek/index.htm>

már megint a tévé kékes pocsolyájában fürdünk
 már megint fel kell húzni az órát
 már megint esedékes az asszony nyihogtatása
 már megint elmúlt egy nap
 már megint csak hatvan forintom maradt
 már megint azt álmodom

Tempo giusto 2 - 92

Meg - it - tek egy le - giéni
 Hát - van fo - rint, - jó - éll,
 már megint egy lányról álmodom

2. ábra Körmendi Lajos: Napló
 (<http://www.vfmk.hu/vfek/lrodalom/kormendi/kormendi25.htm>)

A megjelenítés formája, technikája volt a másik fogós kérdés. A szolnoki könyvtárban nem alakult ki e szolgáltatás műszaki, technikai fejlesztésére szakmai műhely, ehhez a személyi feltételek nem voltak adottak (s nem is lehet cél megteremtésük). A HTML-ről, a szerkesztés elveiről és gyakorlatáról annyit tudtunk, amennyit könyvekből, az internetről, kész weblapok forrásainak tanulmányozásából meg lehetett tanulni, amit a KATALIST-en írtak, vagy a szolgáltatás indulása után internetes barátaink jó szándékkal erről sugtak. Szándékunk egy, a böngésző előtt ülve is jól nézhető/olvasható, főleg a versek esetében az eredeti kiadás formai megoldásait is visszaadó, de ezzel együtt minél egyszerűbb, gyorsan letölthető szolgáltatás kialakítása volt. Persze nem minden sikerült úgy, ahogy terveztük, de a hibáiból tanul a legjobban az ember. Legtöbb gondunk a versek formai megoldásainak megjelenítésével volt. Ki-

sérleteink néha érdekes „eredményre” vezettek (2. ábra), néha viszont a böngésző beállításain (betűméret), vagy a képernyő lehetőségein múlik a pontos, szövegekphü megjelenés.

Az elkészítés folyamatát itt talán nem kell részletesen taglalnom: szkennelés képként (TIF CCITT Fax 3 tömörítéssel), szövegfelismertetés, korrektúra, formázás [Word szövegszerkesztővel], HTML-oldallá alakítás forrásszerkesztővel [egyre inkább Word makró támogatással], illetve a táblázatok már a szövegszerkesztő „mentés weblapként” funkciójával).

Vannak csak képként publikált dokumentumaink is, ezek szöveges elektronikus változatát még nem tudjuk a hálózaton megjeleníteni konvertálási problémák miatt.

Az elektronikus könyvtárban elhelyezett dokumentumok elérése, egy-egy keresett dokumentum megtalálása többféleképpen lehetséges.

1. A dokumentumok kínálata eleve önfeltáró rendszerű. Belépés után hármastagolású tartalomjegyzékkel találkozunk az olvasó: szépirodalom, szakirodalom és „dokumentumok az interneten” résszel. A szakirodalmi rész mélyebb tagolást egyelőre nem igényel, a szépirodalmi művekhez a szerzők betűrendjében juthat az érdeklődő. Az alkotók egy részéhez arcképes, rövid bemutatkozás tartozik. A szerző önálló kötetének elérésén túl az alkotói oldalról elérhetők azok a feldolgozott antológiák, folyóiratok is, melyekben műveivel szerepelt. A tájékozódást összehívó betűrendes címmutató segíti.
2. Lehetőséget tudunk biztosítani szerverünkön a teljes szövegben való keresésre. Itt találatként – értelemszerűen – az elektronikus könyvtár dokumentumai is megtalálhatók (3. ábra).
3. Virtuális könyvtárunk dokumentumait TextLib integrált könyvtári rendszerünkben is feldolgoztuk, az elektronikus könyvtár számára külön keresőfelületet készítettünk (4. ábra).

Ez a keresőfelület egy rejtett, a használati keresési ismérveivel és logikai operátorral hozzákapcsolt tárgyszóval biztosítja, hogy a találati halmazban csak a JNSZ-MEK dokumentumai jelenhessenek meg (5. ábra).

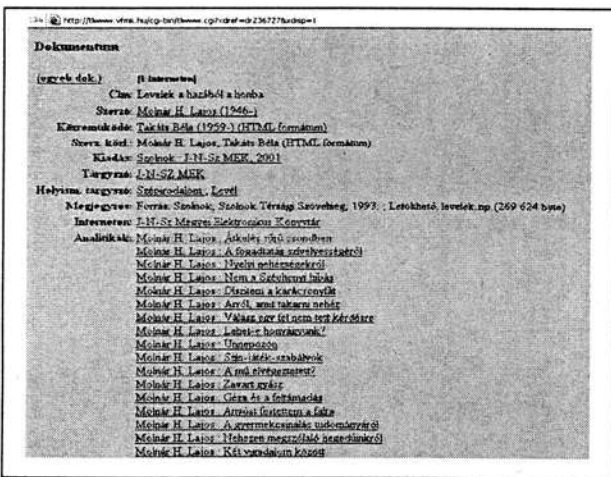
E rekordok az integrált könyvtári rendszerből HUN-MARC formátumban kinyerhetők, áttölthetők, továbbadhatók, bár erre még gyakorlati példa nem volt.

3. ábra <http://www.vfmk.hu/htdig.html>

4. ábra <http://www.vfmk.hu/vfek/Mekkat/katalogus>

5. ábra Találat a katalógusban

A böngészésen kívül lehetőséget biztosítunk elektronikus dokumentumaink tömörített, rtf formátumban való letöltésére is.

A gyűjtemény használatával kapcsolatban panaszra nem lehet okunk. A havi 300–600 új látogató nagyjából ötszöröse az ugyane dokumentumokat

könyvtárunkban ugyanannyi idő alatt kézbe vevő olvasóinknak. Visszajelzések a világ minden részéről érkeznek, könyvtárunk „falai” valóban jelentősen kitágultak.

Az elektronikus gyűjtemény kialakításával, gyarapításával kapcsolatban természetesen felmerül az emberben a kérdés, hogy tulajdonképpen mi is az, amit csinál, minek nevezheti produktumát, mik ezek az elektronikus dokumentumok?

1. Leginkább egy mű adott kiadása elektronikus változatának szeretnénk tekinteni ezeket a dokumentumokat, de ezzel persze adódnak problémák. Nagyon nagy fenntartással merném csak azt mondani, hogy digitalizált műveink pontos másolatai egy adott kiadásnak, még többszörös korrektúra esetén is. Különösen a régi, helyismereti szakkönyvek esetében nincs erre garancia, mert:
 - a nyilvánvaló sajtóhibák egy részét kijavítjuk, sokszor úgy, hogy észre sem vesszük;
 - a kiadványok hibajegyzéke alapján eleve javítjuk a szöveget;
 - elnézünk dolgokat.

Mi a teendő, ha egy szerző művének több kiadása is megjelenik? Egyelőre egy ilyen szerzőnk van, s természetesen vannak kisebb különbségek a két szöveg között. Kísérletet tettünk a betűk színeivel ennek jelzésére (lásd: http://www.vfmk.hu/vfek/Irodalom/molnarh_2/udvar.htm). Lehet, hogy korrektebb eljárás a többszörös közlés?

2. Fel lehet fogni az egészet egy pusztán szöveges keresést biztosító adatbázisnak, tájékoztatói segédletnek is. Ekkor azonban a szolgáltatás dokumentumpótló funkciót nem vállalhat, legfeljebb az eredeti kiadvány képi változatának egyidejű szolgáltatásával. Legkorrektebbnek ezt a megközelítést érzem, bár nagy munka lenne a szolgáltatást így átalakítani.
3. A szerzői jog új kiadásnak tekinti az ily módon közzétett műveket. Ahhoz, hogy ezt – nem mint tényt, hanem mint minősítést – nyugodt lelkiismerettel vállalhassuk, e tevékenységet a könyvtáraknak is „hivatalos” feladatává kell tenni. Ez elengedhetetlen a „másoláson” túlmutató, a szöveg gondozásához nélkülözhetetlen anyagi és személyi feltételek megteremtéséhez. A tartalomszolgáltatás területén tapasztalható minisztériumi törekvések ebbe az irányba mutatnak, s kulturális örökségünk e szeletének a számítógépes hálózatok világába való beemelése más lehetőség nem is mutatkozik.

Beérkezett: 2002. VI. 6-án.